

CZU: 81'373.7

<https://doi.org/10.52505/llf.2025.2.11>

DECONSTRUIREA EXPRESIILOR FRAZEOLOGICE – MANIFESTARE A CREATIVITĂȚII LINGVISTICE

Inga DRUȚĂ

Doctor habilitat în filologie, cercetător științific principal

E-mail: inga.druta@sti.usm.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6180-653X>

Universitatea de Stat din Moldova,

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”

<https://ror.org/0475kvb92> (Chișinău)

Lidia VIERU

Cercetător științific

E-mail: lidia.vieru@sti.usm.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9862-7308>

Universitatea de Stat din Moldova,

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”

<https://ror.org/0475kvb92> (Chișinău)

Mariana VLAS

Cercetător științific

E-mail: mariana.vlas@sti.usm.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2979-3361>

Universitatea de Stat din Moldova,

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”

<https://ror.org/0475kvb92> (Chișinău)

DECONSTRUCTING IDIOMATIC EXPRESSIONS – A MANIFESTATION OF LINGUISTIC CREATIVITY

Abstract

In contemporary Romanian, especially in the language of journalists, in advertising and in spoken language, there is a tendency to alter the standard form of phraseologisms with the aim of producing humor, irony, sarcasm, wordplay, and similar effects. In the deconstructed variants, the original phraseological form is revealed, and the new expressions represent manifestations of intertextuality under the influence of creativity.

Phraseological alterations or derailments are made consciously by the speaker through various mechanisms, the most common being phraseological substitution and expansion.

The article approaches, from a semantic, stylistic and pragmatic perspective, various deviant phrasemes, originating both from the inventory of established idiomatic

expressions and from textemes. The circulation and frequency of these constructions demonstrate the variable nature of the language and the tendency towards linguistic creativity of speakers.

Keywords: phraseological expressions, deconstruction, linguistic creativity, intertextuality, textem.

Rezumat

În limba română actuală, în special în limbajul ziariștilor, în publicitate și în limba vorbită, se remarcă tendința de a altera forma standard a frazeologismelor cu intenția de a produce umor, ironie, sarcasm, jocuri de cuvinte etc. În variantele deconstruite transpare forma frazeologică originală, iar noile expresii reprezintă manifestări de intertextualitate sub semnul creativității. Alterările sau deraierile frazeologice se produc în mod conștient prin diverse mecanisme, cele mai uzuale fiind substituția și expansiunea frazeologică.

În articol se abordează, din perspectivă semantică, stilistică și pragmatică, diverse frazeme deviate, provenite atât din inventarul expresiilor idiomatice consacrate, cât și din texteme. Circulația și frecvența acestor construcții demonstrează natura variabilă a limbii și tendința spre creativitatea lingvistică a vorbitorilor.

Cuvinte-cheie: expresii frazeologice, deconstruire, creativitate lingvistică, intertextualitate, textem.

În studiul frazeologiei limbii române contemporane, se constată sporirea și modificarea, prin diferite mijloace, a fondului frazeologic al limbii române, fiind sesizabil și fenomenul deosebit de productiv al variației frazeologice, determinat de raportul general/particular (invariantă/variantă) în frazeologie, mai precis de trecerea unor unități frazeologice de la o formă la alta, de schimbarea formei și/sau sensului acestora (Groza 2005, p. 51).

Cuvântul – ca unitate lexicală distinctă – se încadrează în așa-numita tehnică a discursului, în timp ce o serie de grupuri de cuvinte cu caracter fix, stabil, figurat aparțin discursului repetat (Coșeriu 1966, pp. 194-198). Conceptul coșerian de „discurs repetat” se referă la „tot ceea ce în vorbirea unei comunități se repetă mai mult sau mai puțin identic sub formă de discurs deja făcut sau combinare mai mult sau mai puțin fixă, ca fragment lung sau scurt, a «ceea ce s-a spus deja»” (*Idem* 2000, p. 258). În sens larg, discursul repetat include frazeologia, adică expresiile idiomatice, locuțiunile, proverbele, zicătorile, citatele celebre, cuvintele înaripate etc., care circulă într-o formă fixă sau relativ liberă.

Formele canonice sau tradiționale și diversele variante și inovații concurează permanent. S-a remarcat faptul că, în ciuda caracterului lor stabil, multe unități frazeologice pot suferi o serie de modificări prin înlocuirea unor componente cu elemente sinonime (substituire sinonimică) sau că de la anumite modele se pot obține derivate (derivate sinonimice, metafore derivate, derivate frazeologice) (Groza 2005, p. 54).

Prin folosirea expresiilor frazeologice, vorbitorii își manifestă creativitatea în domeniul limbii, spiritul ironic și înclinația spre glumă. Unele modele sau tipare frazeologice sunt modificate (semi)conștient, uneori ocazional, la nivelul discursului, sub aspectul formei și chiar al conținutului, în vederea obținerii unui efect stilistic sporit. Cu cât inovația este mai utilă, satisfăcând nevoia de expresivitate a actului comunicării, cu atât are mai multe șanse să fie preluată de un număr mai mare de vorbitori. Fără îndoială, multe variante sunt efemere, însă, uneori, un model frazeologic poate fi modificat de mai multe ori, deschizând astfel paradigme (*Ibidem*, p. 74).

Este relevantă remarca lui Sextil Pușcariu (1976, p. 117) cu referire la faptul că „omul vorbind nu urmărește numai scopul pur utilitar de a fi înțeles, ci urmează unei predispoziții firești pentru glumă și joacă”.

În româna actuală, în special în limba vorbită, în limbajul ziariștilor și în cel publicitar, se constată tendința de a modifica formele standard ale unor construcții fixe „nu numai cu intenția de a produce umorul, ironia, sarcasmul, jocul de limbaj spiritual, ci și de a contribui la referențialitatea textului, mai precis, de a transmite informația referențială incomodă sau negativă într-un mod indirect” (Ștefănescu 2003), de exemplu: *cine se trezește de dimineață, doarme mai puțin*. „Deraierile” frazeologice de acest tip și mecanismele care le guvernează sunt abordate pertinent în studiul „Modificări, condiționate pragmatic, ale frazeologismelor”, semnat de Ariadna Ștefănescu (2003), precum și în alte contribuții (Groza 1996; Groza 2003; Groza 2005; Milică 2009; Munteanu 2013; Driga 2015; Molea 2016; Cabac 2024).

Alterările frazeologice se fac în mod conștient de vorbitor prin diverse mecanisme, cum ar fi variația sinonimică, variația parasinonimică, substituția, expansiunea, contaminarea frazeologică, analogia, derivarea frazeologică.

Variațiile sinonimice nu modifică semnificația expresiilor: *a sta/a șede* cu *măinile/brațele încrucișate*, *a avea/a purta pică/ură* cuiva, *a ieși/a scăpa/a o scoate* cu obrazul/fața curată, *a schimba/a întoarce foaia*, *a face* cuiva zile negre/amare/grele/fripte, *a prinde muște/fluturi* etc. Nici **variațiile fonetice** sau cele **gramaticale** nu schimbă sensul construcțiilor fixe: *a arunca o căutătură/cătătură*, *a băga în sperieți/spărieți*, *a tăia frunză/frunze la câini*, *(a-și) ieși din minte/minți*, *a lăsa (pe cineva) cu buza umflată/buzele umflate*, *a-și pierde urma/urmele* ș.a.

Spre deosebire de variantele menționate, **variația parasinonimică** constă în modificarea intenționată a modelului inițial prin înlocuirea unui element sau a unui segment al construcției frazeologice cu altul perceput ca echivalent din punctul de vedere al posibilității de a se referi la o anumită situație extralingvistică. Astfel, se intensifică expresivitatea actului comunicării: *a face casă bună cu cineva* se transformă în: *Turismul și protocolul nu fac... vilă bună*; *limba de lemn* în *limbaj de plastic*; *a închide* cuiva ușa în nas în *a închide* cuiva granița în nas (exemple preluate din Groza 2005). Același mecanism se remarcă în enunțul „În 2017, dovedind o atitudine curtenitoare față de femei, specifică unui cavalier,

(...) impulsionat de măreția pe care ți-o acordă doar noblețea sufletească, *a înjurat-o ca la ușa palatului cu turnulețe* pe consiliera USR Ana Maria Ciceală” (*Academia Cațavencu*, 24.09.2024), modificându-se expresia *a înjura ca la ușa cortului* (adaptare ironică la noile realități). Acestea sunt modele frazeologice deschise, care permit substituirea.

Variația parasinonimică este un tip specific de **substituire**, un mecanism frecvent de deconstruire a expresiilor idiomatice, inclusiv a frazemelor culte sau a textemelor. Substituția se realizează prin înlocuirea unui sau mai multor elemente lexicale din frazemul original cu condiția ca acesta să poată fi actualizat cu ușurință de interlocutor. Cu alte cuvinte, substituția este controlată de condiția păstrării unui grad de intertextualitate (Ștefănescu 2003).

Cercetătoarea Ariadna Ștefănescu (2003) analizează o serie de frazeme deviante formate prin substituție lexicală, ținând cont de rolul implicaturilor-punte, care înlesnesc percepția construcțiilor noi. Astfel, modificarea expresiilor *a i se umezi ochii* la *a i se umezi pupilele și papilele*, *o aruncătură de ochi* la *o aruncătură de pupilă*, *a bate din călcâi* la *a bate din adidas* urmărește să introducă sub formă de implicatură sensul termenului substituit, oprind unele inferențe particulare pe care le-ar avea frazeologismul de origine de la ridicarea la nivel textual. Între termenul substituit și substitutul lui există o relație de implicație logică: *ochi* implică logic *pupile* și *papile*, *adidas* îl implică logic pe *călcâi*. În secvența *am creditul meu, sunt prizonier* intertextualitatea se realizează cu versul *Am cravata mea, sunt pionier* dintr-un bine cunoscut cântec. Între cele două grupuri de implicaturi contrastante – pionerie și bănci – se stabilesc punți inferențiale. Astfel, susține Ariadna Ștefănescu, câteva din implicaturile-punte care se formează sunt: „Mă bucur că am un credit la o bancă tot așa cum copiii se bucurau că sunt făcuți pionieri”, „Eu sunt prizonier, prin credit, băncii tot așa cum pionierii erau «prizonierii» asociației”. Spre deosebire de textemul original, cu conotații pozitive, în frazemul deviant *am creditul meu, sunt prizonier* se remarcă o notă de ironie.

Liviu Groza asimilează construcțiile formate prin substituție cu jocurile de cuvinte, create pentru a obține un anumit efect stilistic, expresiv: „Umbra lui Marx la Peleş” (imitație a titlului poeziei lui Grigore Alexandrescu *Umbra lui Mircea la Cozia*); „Cel mai iubit dintre senatori” (după *Cel mai iubit dintre pământeni*, de Marin Preda); „Ce vrăji a mai făcut directorul Mungiu” (modelul este titlul unui serial cândva faimos, „Ce vrăji a mai făcut nevastă-mea”); *războiul celor două robinete* (după „Războiul celor Două Roze”).

În aceeași ordine de idei, se supun deformării conștiente prin substituție în scop stilistic nu numai titlurile, ci și fragmente, citate din opere literare foarte cunoscute. O sursă ineputabilă pentru asemenea jocuri de cuvinte reprezintă scrierile lui I.L. Caragiale. Oamenii cultivați, remarca Iorgu Iordan (1975, p. 266), folosesc în vorbirea lor, în anumite situații, cuvinte și expresii din opera lui Caragiale cu scopul de a da culoare exprimării, dar, frecvent, ei nu se limitează la reproducerea exactă a fragmentului sau citatului avut în

vedere, ci îl actualizează, îl adaptează aceluia aspect din realitate pe care vor să-l cuprindă într-o formulare cât mai expresivă. Variațiile stilistice în jurul unor expresii caragialești celebre pot fi recunoscute cu ușurință în ciuda unor transformări destul de mari: „Noi de ce să nu avem mafioții noștri?” („Până când să n-avem și noi faliții noștri?”, *O scrisoare pierdută*); „Să fie austeritate, dar s-o știm și noi”; „Secrete să fie, dar să știm și noi” (*Starea nației*) („Să fie trădare, dar s-o știm și noi!”, *O scrisoare pierdută*); eu cu cine botez? (*Starea nației*; după celebra replică „Eu cu cine votez?” din piesa *O scrisoare pierdută*, de I.L. Caragiale).

În fragmentul „Nu știu alții cum sunt, dar noi când ne gândim la cultură...” se recunoaște trimiterea la bine cunoscuta spusă a lui Ion Creangă.

În căutarea unor efecte stilistice deosebite, vorbitorii recurg și la opera lui Mihai Eminescu: *Fiind băiet, autostrăzi cutreieram* (*Starea nației*; după versul *Fiind băiet, păduri cutreieram*); *Tu te lauzi că Ludovicul înainte ți s-a pus? ... Ce-l mâna pe el în luptă, ce-a voit acel exclus?* (*Academia Cațavencu*, 20.09.2024; după versurile „Tu te lauzi că Apusul înainte ți s-a pus? ... Ce-i mâna pe ei în luptă, ce-au voit acel Apus?”, *Scrisoarea III*); „O amintire nostalgică umbrește chipul premierului... «Unde ești, copilărie, cu covrigul tău cu tot...» Premierul îi spune Olguței că tinerețea i-a fost marcată de covrigăria pe care și-a deschis-o în Buzău, capitala Moldovei. Apoi, cum la primele alegeri a vrut să-și ia semn electoral covrigul” (*Academia Cațavencu*, 2.09.2024; după versurile „Unde ești, copilărie, cu pădurea ta cu tot?”); *Tu ești Klaus? Da-mpărate!*; (*Starea nației*); *Tu ești Mircea decretelul?* (*Academia Cațavencu*, 20.09.2024) în contextul: „Recent, Geoană s-a trezit brusc din somnul rațiunii în care era președinte și a emanat primul gând care i-a venit în minte: «Noi am trăit în anii... eu sunt decretel și eu»”. Textemul deconstruit exprimă ironie și sarcasm, deoarece personajul politic în cauză este născut în 1958, nefiind *decretel* („copil (nedorit) născut după decretul ceaușist din 1966 după care orice mamă trebuia să aibă minimum patru copii”).

Proverbul *paza bună trece primejdia rea* servește ca model formulărilor: „Yala bună trece primejdia rea” (slogan publicitar); „Paza buzunarelor trece golirea lor” (Groza 2005).

Prin aceeași modalitate au fost deconstruite și alte expresii fixe: *ai țoale, ai parte* (*Starea nației*); *cifrele n-aduc fericirea* (*Starea nației*); *Dumnezeu nu bate cu pragul* (*Starea nației*; aluzie la pragul de impozitare); *toamna se numără voturile* (*Starea nației*); *toamna se numără prețurile mici* (elefant.md); *dragoste de la prima livrare* (straus.md); *cu bâta pe carte* (*Starea nației*; după expresia *cu burta pe carte*); *o gălăgie de bani* (Cațavencii, 15.04.2025; multiple atestări); *milionarul neprins e șpagar cinstit* (Cațavencii, 30.07.2025; după *hoțul neprins e negustor cinstit*); *alegeri, bibelou de porțelan* (*Ce ne enervează* nr. 12; modelul este versul „Iubire, bibelou de porțelan”, de Ion Minulescu); *urzeala posturilor* (Cațavencii, 21.09.2016; după titlul serialului *Urzeala tronurilor*); *punguța cu doi ghiolbani* (*Starea nației*, 20.11.2023); *ROBOR deasupra unui cuib de cuci* (*Starea nației*);

zbor deasupra unui cuib de suveraniști (Cațavencii, 20.12.2024; după titlul *Zbor deasupra unui cuib de cucii*); oferte verzi pe pereți (Ceva cu reclame, nr. 72); C-o Falcă-n cer și una-n lifting (Academia Cațavencu, 22.10.2024; joc de cuvinte ce sugerează apelarea la operații estetice a personajului politic vizat); o stafie umblă prin România – stafia imposturii (Academia Cațavencu, 9.09.2024); Ciolacu umblă cu guvernul vopsit (Starea impostorilor, 17.01.2025; după expresia a umbla cu cioara vopsită); fermier la UE m-aș duce (Academia Cațavencu, 5.09.2024; după versul *ciobănaș la oi m-aș duce*); căpitan de vorbă lungă (Starea nației; aluzie la Traian Băsescu); Romeo și Rovinieta (Starea nației); Premier, adjectiv (Starea nației; imitație după titlul filmului românesc *Polițist, adjectiv*); Mai bine gologan decât comunist (Starea nației; după versul *Mai bine golan decât comunist*); Tâlhărie, rai, rai care erai (Starea nației; din versul *Țigănie, rai, rai care erai*, de Șerban Foarță); Frumoșii nebuni ai marilor salarii (Starea nației; după titlul romanului *Frumoșii nebuni ai marilor orașe*, de Fănuș Neagu); comoția de la Veneția (Starea nației; după Comisia de la Veneția); greu de decis (Starea nației; după titlul filmului *Greu de ucis*); muțenia pământului (imitație după denumirea sculpturii *Cumințenia pământului*, de Constantin Brâncuși); nihil sine Teo (Starea nației; după *nihil sine Deo*, trimitere la numele unei cleric de rang înalt, aflat frecvent în mijlocul unor scandaluri); jaf ca-n codu (Starea nației; după *jaf ca-n codru*, trimitere la noile prevederi ale *Codului penal*); lovitură de CSAT (Starea nației; după *lovitură de stat*); rezistența din minți (Starea nației; după *rezistența din munți*); au înnebunit salariile! (Starea nației; după titlul poeziei *Au înnebunit salcâmi*, de Arhip Ciubotaru); criză și pedeapsă (Starea nației; după titlul romanului *Crimă și pedeapsă*, de F. Dostoievski); ultima noapte de dragoste, prima noapte de lovitură de stat (Starea nației; după titlul romanului *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, de Camil Petrescu); Să jucăm hora uimirii! (Starea nației; după *hora unirii*); fâs cu fâs (Starea nației; alterare ironică a construcției *pas cu pas*); a venit MCV-ul, acoperă-mi inima cu ceva (Starea nației; din versul *A venit toamna, acoperă-mi inima cu ceva*, de Nichita Stănescu); Biznisul a înviat! Adevărat a înviat! (Starea nației; trimitere la revigorarea afacerilor după pandemia de COVID-19); „Următorul bestseller: Ocolul Pământului în două mandate de Jules Werner (Academia Cațavencu, 11.11.2024; după *Ocolul Pământului în optzeci de zile*, de Jules Verne; aluzie la președintele-turist Klaus Werner Iohannis); „Ca să nu mai vorbim de impunerea pe listele pentru Parlament a unor figuri de trist prezent precum Ponta sau Piedone” (Academia Cațavencu, 22.10.2024; modelul este de tristă amintire); „Un trădător (să nu uităm că a părăsit partidul ca să-și formeze un alt partid, Pro România, continuând apoi șirul trădărilor cu o seninătate demnă de aroganța lui) își schimbă sigla, dar năravul ba” (Academia Cațavencu, 14.10.2024; după *lupul își schimbă părul, dar năravul ba*); Copiez, deci exist! (Semn, 2012, nr. 2, p. 2; din *Gândesc, deci exist!*, René Descartes); Plagiați, plagiați și iar plagiați! (Semn, 2012, nr. 2, p. 2; din *Învățați, învățați și iar învățați!*, V. Lenin); Măine-poimăine anul se-nnoiește, condamnarea se pornește (Academia Cațavencu, 21.11.2012);

„Pe Klaus îl dorea la avioane” (*Starea nației*, 19.12.2024; deconstruirea expresiei *a dorea în cot*; referință la călătoriile frecvente ale președintelui Iohannis cu avioane de lux); *ce vrea algoritmul lui* (*Starea nației*, 25.06.2024; după *ce vrea mușchii lui*); *orice om îi place în Spania* (*Starea nației*; imitație a faimoasei replici a ex-premierului Viorica Dăncilă: „Orice om îi este frică”); *PSD scoate AUR din mânecă* (*Recorder*, 13.08.2025; după *a scoate asul din mânecă*; referință la o eventuală alianță de guvernare PSD – AUR). În formele frazeologice modificate transpar formele originare, „salvate de la nonsens sau de la o ambiguitate prea mare de intertextualitatea pe care se sprijină” (Ștefănescu 2003).

În seria frazemelor deconstruite prin substituție, unul dintre cele mai productive modele este proverbul *cine se trezește de dimineață mai departe ajunge*, care generează expresii marcate de umor și spirit ludic al vorbitorilor: *cine se trezește de dimineață... doarme la birou*; *cine se trezește de dimineață... cască toată ziua*; *cine se trezește de dimineață... e obosit toată ziua*; *cine se trezește de dimineață... prinde aglomerație*; *cine se trezește de dimineață... face jogging*; *cine se trezește devreme... plimbă câinele*; *cine se trezește de dimineață... la amiază primește condamnare*.

Cercetătoarea Lina Cabac menționează și alte proverbe „deturnate” în scop stilistic: *cine fură azi un ou... mâine are Antena 1, Antena Stars, Antena 3 etc.* (din *cine fură azi un ou, mâine va fura un bou*); *Dumnezeu îți dă, dar... îți ia averea DNA-ul* (din *Dumnezeu îți dă, dar nu-ți bagă și în traistă*); *copistul sare masa, plagiatorul sare Casa Poporului* (din *capra sare masa, iada sare casa*); *lauda copistului – bucuria plagiatorului* (din *lauda mincinosului, bucuria nebunului*); *oricât de râios, plagiatorul tot ține coada sus* (din *oricât de râioasă, capra tot ține coada sus*; referință la plagiatul lui Victor Ponta); *toate drumurile duc la... Jilava* (din *toate drumurile duc la Roma*; aluzie sarcastică la condamnările pentru corupție, la Jilava fiind un penitenciar) (Cabac 2024).

Relativ numeroase sunt și variantele rezultate prin **expansiune** în urma adăugării intenționate în structura frazeologică de bază a unui element nou. Această modificare se realizează prin reinterpretarea de către vorbitori a sensului propriu sau figurat al elementului determinant, însă nu implică și schimbarea esențială a sensului construcției inițiale și nici pierderea caracterului de unitate frazeologică (Groza 2005, p. 82).

Astfel, frazeul *criza vârstei mijlocii* devine prin expansiune *criza vârstei mijlocii a corupției* (*Academia Cațavencu*, 21.11.2012); *o mână spală pe alta* devine *o mână spală pe alta și amândouă bugetul* (*Academia Cațavencu*, 24.10.2024); aceeași expresie este deconstruită prin *stânga spală dreapta, dreapta spală stânga, și amândouă spală Klausul* (*Academia Cațavencu*, 28.09.2024; referință la faptul că partidele de la putere, PSD (de stânga) și PNL (de dreapta), sunt mână în mână sub oblăduirea președintelui țării); titlul cărții lui I.L. Caragiale *Momente și schițe* devine *momente penibile și schițe* (*Starea nației*, 21.05.2018; trimitere sarcastică la „prestația” în calitate de premier a Vioricăi Dăncilă); *ai carte, îți fac*

adversarii parte (Cațavencii, 15-21.01.2025); „Și Geoană mai are un avantaj de necontracarat: va lua voturi atât de la PSD, să nu-i uităm pe cei care l-au votat în 2009 și care *n-au înghițit încă gălușca înfrângerii*, cât și de la PNL, unde sunt cele mai mari nemulțumiri” (*Academia Cațavencu*, 10.10.2024); „senatoarea-manifestant Diana Șoșoacă va juca rolul principal în *Albă-ca-Zăpada Neagră în Cerul Gurii*” (*Academia Cațavencu*, 5.11.2024; aluzie la faptul că personajul politic vizat este intrigant, rău de gură). Prin procedeul expansiunii se intervine în unitatea sintactică (și semantică) a frazeologismului, care tinde a deveni din construcție fixă o construcție liberă.

Un mecanism mai rar întâlnit este **contaminația frazeologică**, fenomenul care constă în suprapunerea, încrucișarea a două unități frazeologice sinonime sau cvasisinonime. Unele construcții sunt contaminate ocazional, neintenționat, cum ar fi *îndrăgostit bocnă* (frazem auzit la un post comercial de radio), provenit din expresiile *a fi îndrăgostit lulea* și *a fi înghețat bocnă*. În alte cazuri, contaminarea este voită: *Cine sapă groapa altuia... ajunge departe!* (sarcasm) sau *Cine se trezește de dimineată... cade singur în ea* (intenții glumețe). Conotațiile ludice sunt create prin încălcarea legilor de acord semantic, cauzată de lipsa semnelor comune dintre valorile lexicale ale determinatului și determinantului.

Liviu Groza menționează și alte contaminări: „Pianul *ține capul de afiș* al filmelor transmise în această zi”: suprapunerea unităților frazeologice de proveniență franceză *a fi cap de afiș* și *a ține afișul*; *a bate afronturi* (din *a face cuiva un afront* și *a bate un apropo*); *banii murdari se spală în familie* (din *a spăla rufe* (murdare) în familie și *a spăla banii murdari*); *măr de ceartă* (din *mărul discordiei* și *motiv de ceartă*) (Groza 2005).

Spre deosebire de fenomenul variației frazeologice sau de contaminație, **analogia frazeologică** nu generează variante, ci unități frazeologice noi, asemănătoare ca formă, dar cu sens opus: *a face casă bună cu cineva* – *a face casă rea cu cineva*; *a fi de bun augur* – *a fi de rău augur*; *a i se întuneca mintea* – *a i se lumina mintea*. În presă, urmând acest tipar, sunt atestate frazeme de genul: *bombă cu efect imediat* (construcție antonimică după modelul *bombă cu efect întârziat*, care în sens figurat înseamnă „știre sau eveniment care produce cu întârziere efectul așteptat asupra publicului sau interlocutorului”); *a judeca la cald* (după *a judeca la rece*); *lovitură de presă* (după *lovitură de stat*, *lovitură de teatru*).

Procedeul de creare a unor noi unități frazeologice de la frazeologisme existente deja în limbă, cu un corp fonetic mai redus, a fost denumit de autorul acestui concept, Theodor Hristea (1984, pp. 154-156), **derivare frazeologică**. Este vorba despre expresii de genul *primitor cu pâine și sare* (din *a primi pe cineva cu pâine și sare*); *trăgător de sfori* (din *a trage sforile*); *săritură la gâtul cuiva* (din *a sări la gâtul cuiva*); *reglare de conturi* (din *a regla conturile cu cineva*) etc.

Sintetizând, susținem că deraierile frazeologice reprezintă, de obicei, un fenomen realizat conștient de vorbitor, cu impact la nivelul semantic, pragmatic și stilistic. Cele mai frecvente mecanisme de alterare a frazemelor sunt substituția și

expansiunea frazeologică. Prezența în discurs a unor colocații inedite în structura unor expresii este o manifestare de intertextualitate și de ciocnire între registre. O condiție a intertextualității este prezența în memorie a tiparului imitat sau modificat: lectorul ori interlocutorul caută în noile construcții „ancorele de intertextualitate” pentru a recupera și a reconstitui textul la care se face aluzie.

Circulația și frecvența expresiilor idiomatice și a textemelor deconstruite demonstrează natura variabilă a limbii și tendința spre creativitatea lingvistică a vorbitorilor.

Referințe bibliografice:

CABAC, Lina. *Ocazionalismele în limbajul actual (structuri, caracteristici, valori)*. Teză de doctor în filologie. Bălți, 2024.

COȘERIU, Eugen. *Structure lexicale et enseignement du vocabulaire. În: Actes du premier Colloque international de linguistique appliquée*, Nancy, 1966, pp. 173-217.

COȘERIU, Eugen. *Lecții de lingvistică generală* (trad. din spaniolă de E. Bojoga). Chișinău: Editura Arc, 2000. 302 p. ISBN 9975-61-146-X M-157-126.

DRIGA, Ina. Deraieri frazeologice în textele dramatice ale autorilor basarabeni. *Studia Universitatis Moldaviae*, 2015, nr. 10 (90). Seria „Științe umaniste”, pp. 43-46. ISSN 1811-2668. ISSN online 2345-1009.

DUMISTRĂCEL, Stelian. *Până-n pânzele albe. Dicționar de expresii românești*. Iași: Institutul European, 2001. 536 p. ISBN 973-586-175-5.

GROZA, Liviu. Despre jocurile de cuvinte în frazeologia limbii române. *Limbă și literatură*, 1996, nr. 2 (41), pp. 32-36.

GROZA, Liviu. Tendințe ale frazeologiei românești actuale. În: *Actele Colocviului Catedrei de limbă română (27-28 noiembrie 2002): Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*. Vol. 2. București: Editura Universității din București, 2003, pp. 351-360. ISBN 973-575-825-3.

GROZA, Liviu. *Dinamica unităților frazeologice în limba română contemporană*. București: Editura Universității din București, 2005. ISBN 973-737-022-8. Disponibil: https://biblioteca-digitala.ro/reviste/carte/universitatea-bucuresti/groza_dinamica-unitatilor-frazeologice-limba-romana-contemporana_2005.pdf [accesat 2025-07-27].

GROZA, Liviu. *Creativitate și expresivitate în frazeologia limbii române*. București: Editura Universității din București, 2017. 136 p. ISBN: 978-606-16-0899-7.

HRISTEA, Theodor (coord.). *Sinteze de limba română*. Ediția a treia revăzută și din nou îmbogățită. București: Albatros, 1984. 384 p.

IORDAN, Iorgu. *Stilistica limbii române*. Ediția definitivă. București: Editura Științifică, 1975. 405 p.

MILICĂ, Ioan. *Expresivitatea argoului*. Iași: Editura Universității „Al.I. Cuza”, 2009. 352 p. ISBN 978-973-703-495-3.

MOLEA, Viorica. *Oralitatea în textul publicistic actual românesc*. Chișinău: Prut Internațional, 2016. 252 p. ISBN 978-9975-54-272-2.

MUNTEANU, Cristinel. *Frazeologie românească. Formare și funcționare*. Iași: Institutul European, 2013. 258 p. ISBN 978-6062-40-000-2.

PUȘCARIU, Sextil. *Limba română*. Vol. I. *Privire generală*. București: Minerva, 1976. 457 p.

ȘTEFĂNESCU, Ariadna. Modificări, condiționate pragmatic, ale frazeologismelor. În: Pană Dindelegan, Gabriela (ed.). *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale. Actele Colocviului Catedrei de limba română*, 27-28 noiembrie 2002, II, secțiunea Pragmastilistică. București: Editura Universității din București, 2003. Disponibil: <https://www.diacronia.ro/en/indexing/details/V3945/pdf> [accesat 2025-07-15].

Notă: Articol elaborat în cadrul subprogramului de cercetare 010301 „Perspective interdisciplinare asupra fenomenelor de confluență și de confruntare în domeniile lingvistic, literar și folcloric în spațiul basarabean ca limes civilizațional și frontieră geopolitică”, Institutul de Filologie „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM.

Primit: 16.11.2025

Acceptat: 13.12.2025